

Mg. iur. Egons Rusanovs

ZAB «Rusanovs & Partneri» vadītājs

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu izmantošanas problēmas Latvijas kriminālprocesā

Šis ir otrais raksts no trīs rakstu sērijas par odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu izmantošanas problēmām Latvijas kriminālprocesā.

[1] Ievads

Turpinot iepriekšējā rakstā iesākto odoroloģiskās ekspertīzes rezultātu izmantošanas problēmu analīzi, lasītājam būtu jāatgādina kāds sengrieķu mīts.

Kipras salas valdnieks un skulptors Pigmalions no ziloņa kaula bija radījis neredzēti skaistas jaunavas statuju. Gluži kā dzīva šī statuja slējās mākslinieka darbnīcā. Viņam pat šķitis, ka tā elpo – it kā tūlīn pat tā sāks kustēties un runāt... Tā Pigmalions stundām ilgi esot sēdējis pie statujas un tīksminājies par tās skaistumu. Viņš pat dāvinājis tai greznas dārglietas un ģērbis izsmalcinātās drebēs... Taču statuja turpināja būt vienīgi statuja, un Pigmaliona mīlestība aizvien palika bez atbildes jūtām. Tad beidzot pienāca dieviete Afrodītei veltītie svētki, un Pigmalions vērsās pie viņas ar kaismīgu lūgšanu:

«Brīnišķīgā Afrodīte! Apdāvē mani ar sievu, tikpat lielisku, kā jaunavas statuja, kuru es pats esmu radījis!».

Atsteidzies atpakaļ savā darbnīcā, viņš nu beidzot varēja gavilēt: statuja bija atdzīvojusies! Pukst jaunavas sirds, mirdz dzīve viņas acīs... Tā Afrodīte esot dāvinājusi Pigmalionam sievu Galateju. Pigmaliona ticība bija palīdzējusi viņa sapnim īstenoties¹.

20. gadsimta 60-tajos gados amerikāņu psihologi prof. Roberts Rozentāls (*Robert Rosenthal*) un Lenors Jakobsons (*Lenore Jacobson*) veica pētījumu, kura gaitā apstiprinājās viņu izvirzītā hipotēze, ka paradoksālā kārtā cilvēku gaidas (ilgas) tik tiešām mēdzot piepildīties. Gluži kā senajā mītā.

Eksperimenta būtība bija sekojoša: mācību gada sākumā R. Rozentāls un L. Jakobsons ieradās kādā Sanfrancisko skolā, lai vienas viņu pašu izvēlētas klases skolēnu vidū veiktu testu, kas noteiktu tos, kuri ir apdāvināti ar izcilām prāta spējām, kā arī – uzrādīs strauju intelektuālo progresu topošajā

¹ *Atreferēts pēc:* Кун Н.А. Легенды и мифы древней Греции. Москва: ЗАО «Фирма СТД», 2004, с.71.

mācību gadā. Ar testa rezultātiem R. Rozentāls un L. Jakobsons iepazīstināja arī skolotājus, kuri bijuši visnotaļ pārsteigti – «perspektīvāko» vidū nebija vairāku «teicamnieku», bet tajā pašā laikā starp nosauktajiem bijuši tādi skolēni, no kuriem neviens nekādu īpašu progresu negaidīja. Tomēr psihologi esot pārsteigtos skolmeistarus mierinājuši – tests esot pārbaudīts, kā saka: «Paši redzēsiet!». Patiesībā psihologu tests bija vienīgi fikcija. Bet «perspektīvākie» skolēni tika izraudzīti pēc nejaušības principa. Citiem vārdiem, atšķirība starp «perspektīvākiem» un «pārējiem» skolēniem bija vienīgi skolotāju prātos. Taču mācību gadā beigās tieši bērni no «perspektīvāko» saraksta patiesām uzrādīja daudz straujāku IQ līmeņa pieaugumu nekā viņu vienaudži. Viņiem bija ne tikai labākas sekmes. Paši skolotāji atzina, ka tieši šie skolnieki esot arī labāk uzvedušies, bijuši paši ziņkārīgākie, pieklājīgākie un draudzīgākie. Respektīvi, skolotāji apzināti vai neapzināti pārnese savu pārlicību uz skolēniem un tādējādi paši veicināja tieši tāda rezultāta sasniegšanu, kuru viņi arī gaidīja².

Šī efekta, ko tagad literatūrā dēvē arī par *Pigmaliona* jeb *Rozentāla efektu*, «sausais atlikums» ir sekojošs – pašiedvesmojoša pravietojuma (jeb mūsu dziļas pārlicības) realizācijas gaidas kaut kādā netveramā veidā provocē un veicina šī pareģojuma realizēšanos. Citiem vārdiem, mēs iegūstam tieši tādu rezultātu, kādu vēlamies iegūt, ja vien sākotnēji tam esam paši noticējuši. Autors šeit negatavoja apstrīdēt, vai gluži pretēji – pamatot un aizstāvēt šīs tēzes zinātniskumu. Tas arī nav autora kompetencē. Tāpat droši vien šis fenomens pat netiktu šeit pieminēts, ja vien tieši odoroloģijas jautājumiem veltītajā speciālajā literatūrā (kas turklāt arī ir viens no Latvijā izmantojamās odoroloģiskās identifikācijas metodes Nr. KP-M-11-2007 avotiem³), tieši un atklāti netiktu uzsvērta nepieciešamība attiecīgās izpētes gaitā novērst tamlīdzīgus iespējamus «blakusefektus».

Tādējādi pieminētajam *efektam* ir ne tikai «liriskas atkāpes» nozīme. Tam ir vistiešākais sakars ar «suņiem-biodetektoriem» un secīgi arī – odoroloģisko ekspertīzi. Patiesībā šī problēma saistās ne tikai ar odoroloģisko, bet arī ar dažām citām ekspertīzēm, kuras tiek veiktas Latvijas kriminālprocesa ietvaros. Bet par visu pēc kārtas...

[2] Personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiesības odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanas stadijā

Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) 1.pantā ir noteikts kriminālprocesa mērķis – krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.

Neapstrīdami, ka šāds noregulējums nozīmē visu kriminālprocesa dalībnieku tiesību un garantiju ievērošanu un nodrošināšanu.

² *Atreferēts pēc*: Building Reality: The Social Construction of Knowledge. Robert Rosenthal and Lenore Jacobson. Pygmalion in the Classroom.

Pieejams: <http://www.sagepub.com/newman6study/resources/rosenthal1.htm> [skatīts 06.08.2014.]

³ Sal. Jones P. Scents and Sense-Ability. Forensic Magazine. Amherst: Vicon Publishing, Inc. April-May 2006.

Tikpat pašsaprotami, ka krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums nav iespējams, ja kriminālprocesa gaitā tiek pārkāpti tā pamatprincipi. Kā pamatoti norāda prof. Ārija Meikališa,

«jebkurš no Kriminālprocesa likuma 2.nodaļā ietvertajiem kriminālprocesa pamatprincipiem ir ar tiešu piemērojamības raksturu. Līdz ar to šie principi ir jāpārzina, jāprot piemērot un jāpiemēro praksē. Bet tikpat zinošiem, rūpīgiem un atbildīgiem jābūt arī tiesību normu izstrādātājiem, pilnībā izskaužot tiesiski nepamatoto, pēc būtības pamatprincipus noniecinošo attieksmi un galveno uzmanību piešķirot konkrētos rīcības modeļus reglamentējošām tiesību normām»⁴.

Turklāt, praktiskajiem darbiniekiem ir jāseko, lai viņu darbība, pieņemtie lēmumi u.tml. atbilstu kriminālprocesa pamatprincipiem, turklāt viņiem ir jāapzinās šo principu īpaša nozīme un vieta kopējā kriminālprocesuālo normu sistēmā⁵. Tāpēc pieminēto nosacījumu neievērošanai vismaz hipotētiski vajadzētu izraisīt arī pavisam konkrētas procesuālās sekas. Tā, saskaņā ar KPL 130. panta otrās daļas 4. punktu, ziņas par faktiem, kuras iegūtas, pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus, ir atzīstamas par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām.

KPL 20. pantā ir garantētas katras personas, par kuru izteikts pieņēmums vai apgalvojums, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiesības uz aizstāvību. Atbilstoši šī panta pirmajai daļai personai ir tiesības izvēlēties savu aizstāvības pozīciju: proti, ar likumīgiem līdzekļiem un paņēmieniem, baudot visas sev garantētās tiesības, pēc saviem ieskatiem reaģēt uz katru tiesisko situāciju. Tas ir viens no kriminālprocesa pamatprincipiem un tas attiecas arī uz personas tiesībām odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanas un veikšanas gaitā.

Tomēr, kā rada prakse⁶, pieminētie priekšraksti bieži vien netiek ievēroti. Tieši tāpēc raksta autors uzskatīja par nepieciešamu atgādināt personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, obligāti nodrošināmās tiesības odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanas un izdarīšanas gaitā.

Kā zināms, jebkuru ekspertīzi nosaka ar lēmumu, kurā saskaņā ar KPL 200. panta otro daļu jānorāda tās iemesli un pamats, apstākļi, kuri attiecas uz izpētāmo objektu, iestāde vai eksperta vārds un uzvārds, izvirzītais uzdevums, risināmie jautājumi, kā arī izpētei nodotie materiāli.

Lēmumā par odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanu ekspertiem parasti tiek uzdots jautājums:

⁴ Meikališa Ā. Cilvēktiesību ievērošana, veicot izmeklēšanas darbības. Grām.: Meikališa Ā, Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 407.-408.lpp.

⁵ Meikališa Ā. Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa veidi, uzbūves raksturojums un pamatprincipi. Grām.: Meikališa Ā. Strada- Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 66.lpp.

⁶ Tajā skaitā arī autora pieredze, realizējot aizstāvību kriminālprocesā M.B. apsūdzībā pēc Krimināllikuma 118.panta 1. un 2.punkta.

«Vai ekspertiem iesniegtajā smaržu pēdā ir pārbaudāmās personas «X» smarža?»;

vai arī:

«Vai uz ekspertiem iesniegtā priekšmeta ir pārbaudāmās personas «X» smarža?»^{7,8}.

No tā var izdarīt nepārprotamu secinājumu, ka odoroloģiskā ekspertīze tieši attiecas uz pārbaudāmo personu. Tam arī ir būtiska procesuāla nozīme. Saskaņā ar KPL 66. panta pirmās daļas 7. punktu aizdomās turētājam, ja ekspertīze attiecas uz šo personu, ir tiesības iepazīties ar lēmumu par ekspertīzes noteikšanu pirms tā nodošanas izpildei un lūgt, lai tiek uzdoti papildjautājumi, par kuriem ekspertam jādod atzinums, izņemot gadījumus, kad ekspertīze noteikta citas izmeklēšanas darbības laikā. Tātad no teiktā nepārprotami izriet, ka procesa virzītājam ir obligāti jāiepazīstina aizdomās turētā persona un tās aizstāvis ar lēmumu par odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanu vēl pirms minētais lēmums tiek nodots ekspertiem.

Turklāt odoroloģiskās ekspertīzes kontekstā iepazīstināšanai ar lēmumu par tās noteikšanu ir ārkārtīgi svarīga papildu nozīme. Kā izriet no odoroloģiskās identifikācijas metodes Nr. KP-M-11-2007 galvenā avota, tā (metode) ir izmantojama

«tikai ja pārbaudāmā persona ir piekritusi piedalīties šajā pētījumā»⁹.

Tātad, gluži kā poligrāfa izpēte, arī **odoroloģiskā izpēte ir veicama tikai ar pārbaudāmās personas piekrišanu**. Tāpēc pirms lēmuma par odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanu procesa virzītājam tomēr būtu **obligāti** jāsaņem pārbaudāmās personas rakstveida apliecinājums par to, ka viņa piekrīt šādas izpētes veikšanai.

Šai procesuālajai niansei varētu būt pat izšķiroša nozīme ekspertīzes rezultātu vēlākā izmantojamības un pieļaujamības pierādīšanā.

No teiktā loģiski izriet arī tas, ka šāds lēmums par odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanu tiek sagatavots vēl pirms salīdzinošai izpētei nepieciešamo smaržu paraugu izņemšanas. Pretējā gadījumā tamlīdzīgu paraugu izņemšana bez vēlāka mērķa tos izmantot attiecīgās ekspertīzes izdarīšanā ir pilnīgi bezjēdzīga.

Tātad tikai pēc iepazīstināšanas ar lēmumu par odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanu varētu sekot salīdzinošajai izpētei nepieciešamo smaržu paraugu ņemšana no pārbaudāmās personas un no pēc

⁷ Odoroloģisko ekspertīžu nodaļa. Pieejams: <http://www.ekspertize.vp.gov.lv/?sadala=4> [skatīts 06.08.2014.]

⁸ Vielas kā noziedzīga nodarījuma pēdas. Autoru kolektīvs profesora J.Konovalova vadībā. Rīga: SIA «Petrovskis unKo», 2007, 196.lpp.

⁹ Konovalovs J. Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija (cilvēka smaržu pēdas). Rīga: SIA «Petrovskis un Ko», 2003, 148.lpp.

iespējas līdzīgiem (pēc dzimuma, vecuma, atrašanās vietas, nodarbošanās u.c. faktoriem) ar pārbaudāmo personu pieciem statistiem, kas nav saistīti ar konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu. Uz to, ka KPL nemaz neatbilst tāda izmeklēšanas darbība, kurā paraugus salīdzinošajai izpētei ņem no statistiem, autors jau bija vērsis lasītāju uzmanību iepriekšējā rakstā un šai problēmai vairāk nepievērsīsies.

Salīdzinošajai izpētei nepieciešamo paraugu ņemšana ir izmeklēšanas darbība¹⁰, kas paredzēta KPL 10. nodaļas «Izmeklēšanas darbības» 206.-209. pantos. No minētā var secināt, ka uz šo «procedūru» ir visā pilnībā attiecināmi visi tie tiesību ievērošanas standarti, kas tiek izvirzīti arī citām, «klasiskajām» izmeklēšanas darbībām. Tajā skaitā, ja pārbaudāmā persona iepriekš izteikusi vēlēšanos uzaicināt aizstāvi, lai pēdējais nodrošinātu tās aizstāvību kriminālprocesā (tāpat arī aizstāvību visās izmeklēšanās darbībās), par paredzēto paraugu ņemšanu būtu obligāti jāinformē pārbaudāmās personas aizstāvis, proti, nodrošinot iespēju arī pēdējam piedalīties šajā izmeklēšanas darbībā.

Atbilstoši KPL 139. panta otrās daļas 1. teikumam, izmeklēšanas darbības sākumā tās veicējam jāinformē konkrētajā procesā iesaistītā personu par tās tiesībām un pienākumiem. Praksē šāda «informēšana» nereti nemaz nenotiek – protokola veidlapā par nepieciešamo paraugu ņemšanu salīdzinošajai izpētei pat nav paredzētas attiecīgās ierakstu «ailes». Tādējādi arī ar to vismaz formāli tiek pieļauts izmeklēšanas darbību veikšanas vispārīgo noteikumu pārkāpums. Katrā ziņā šāds, kaut arī formāls, aizdomās turētās personas tiesību pārkāpums pats par sevi tiesā nedrīkstētu palikt nepamanīts.

Autora ieskatā, aizstāvja piedalīšanās jau pašā sākotnējā odoroloģiskās ekspertīzes sagatavošanas fāzē ir it īpaši nozīmīga kaut vai tādēļ, ka viss pieminētais odoroloģiskās identifikācijas process vismaz pagaidām tā pašreizējā izpildījumā (formātā) diemžēl neizslēdz tā rezultātu falsifikācijas iespējas (šai problemātikai atsevišķi tiks veltīts nākamais raksts).

Vēl jo vairāk tādēļ personas tiesību uz aizstāvību nodrošināšana visās minētās ekspertīzes fāzēs nepārprotami ir arī procesa virzītāja interesēs, proti, lai ekspertīzes rezultāti nevarētu tikt apstrīdēti jau vien šo elementāro nosacījumu neievērošanas dēļ.

[3] Personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiesības odoroloģiskās ekspertīzes izdarīšanas gaitā

Kā tika minēts, pārbaudāmās personas un tās aizstāvja tiesības piedalīties odoroloģiskās identifikācijas procesā ir ietvertas pašas metodes būtībā.

¹⁰ Meikališa Ā. Strada-Rozenberga K. Pierādīšana un izmeklēšanas darbības. Grām.: Meikališa Ā. Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 129. lpp.

To atzinušas arī kriminālistikas autoritātes:

«Latvijā šo [odoroloģiskās identifikācijas - autora piebilde] metodi līdz 2004. gadam neizmantoja dažādu apstākļu dēļ, tai skaitā attiecīgās odoroloģiskās ekspertīzes metodikas, nepieciešamās suņu biodetektoru sagatavotības, attiecīgo poligonu un attiecīgi sagatavotu ekspertu kinologu trūkuma dēļ. Bet, sākot ar 2004. gadu, minētā metodika ieviesta arī Latvijā. Šī metode ir uzskatāmāka, tāpēc lietderīgi to izmantot odoroloģiskās izpētes veikšanai izmeklēšanu veicošās personas (izmeklētāja, prokurora), tiesas jeb tiesneša (ja viņiem ir vēlme pārliecināties par rezultātu ticamību), aizdomās turētā (apsūdzētā) un viņa aizstāvja, citu ieinteresētu personu klātbūtnē, kuriem ir iespēja novērot visu izpētes procesu»¹¹.

To neapstrīd arī paši eksperti:

«Aizstāvja E. Rusanova jautājums: Vai atbilstoši šai metodei aizdomās turētais vai apsūdzētais (tātad arī šo personu aizstāvis) var piedalīties pie odoroloģiskās izpētes veikšanas?

Uz aizstāvja E.Rusanova jautājumu [eksperete]: Var piedalīties.»¹².

Taču, lai aizdomās turētajam un aizstāvim atbilstoši pašas metodes nosacījumiem šīs tiesības piedalīties ekspertīzē būtu reāli nodrošinātas, acīmredzot, viņi būtu ne tikai formāli jāiepazīstina ar lēmumu par odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanu, bet arī vienlaicīgi jāiegūst pārbaudāmās personas piekrišana izpētei.

Tikpat svarīgi būtu izskaidrot arī citas tiesības, kuras izriet no pašas ekspertīzes būtības, proti, tiesības tajā piedalīties personiski (protams, ja iepriekš ir sniegta piekrišana pakļaut sevi šādai identifikācijai).

Autora ieskatā, jebkuras atkāpes no minētā varētu jau norādīt uz būtisku pārbaudāmās personas KPL 20.pantā garantēto tiesību uz aizstāvību (kas, kā zināms, vienlaicīgi ir arī viens no kriminālprocesa pamatprincipiem) pārkāpumu.

Tiesības piedalīties odoroloģiskās izpētes procesā nenozīmē pasīvu tās norises vērošanu. Kā var secināt no odoroloģiskās identifikācijas metodes Nr. KP-M-11-2007 avotiem, gan pārbaudāmā persona, gan tās aizstāvis ir apveltīti ar tiesībām visnotaļ aktīvi piedalīties izpētē. Pārbaudāmai personai un tās aizstāvim, piedaloties odoroloģiskās identifikācijas procesā, ir:

- 1) iespēja visu odoroloģiskā pētījuma procesu uztvert tieši;
- 2) iespēja īstenot pilnīgu kontroli par eksperta-kinologa darbībām;

¹¹ Vielās kā noziedzīga nodarījuma pēdas. Autoru kolektīvs profesora J.Konvalova vadībā. Rīga: SIA «Petrovskis un Ko», 2007, 192. lpp.

¹² Izvilkums no tiesas sēdes protokola ar ekspertes I.A. nopratināšanu kriminālprocesā M.B. apsūdzībā pēc Krimināllikuma 118.panta 1. un 2.punkta.

- 3) tiesības noteikt «sava» adsorbenta atrašanās vietu izlases (salīdzinošajā) rindā, kas nodrošina varianta nejaušību;
- 4) tiesības smaržu izņemšanas laikā pieprasīt atkārtotu konteineru un metāla adsorbentu sterilizēšanu viņu klātbūtnē, gadījumā, ja smaržu izņemšana notiek neilgi pirms izpētes (arī šāda iespēja, atbilstoši metodes avotiem, ir iespējama);
- 5) izteikt sūdzības, lūgumus un piezīmes par ekspertīzes gaitu¹³.

Neraugoties uz to, ka minēto tiesību pastāvēšanu neapstrīd arī paši eksperti, diemžēl praksē atsevišķiem Latvijas «tiesībsargiem» šķiet, ka labāk tomēr būtu nepieļaut pārbaudāmās personas un tās aizstāvja klātbūtni odoroloģiskās identifikācijas «procedūrā». Taču nav arī izslēdzama varbūtība, ka paši procesa virzītāji gluži vienkārši nemaz paši nezina visu šo «opciju» kopumu.

Kādēļ ir nepieciešama tik «strikta» kontrole par odoroloģiskās identifikācijas «procedūru»? Un te nu mēs atgriezāties pie raksta sākumā minētā *Pigmaliona jeb Rozentāla efekta*...

[4] *Rozentāla efekta nepieļaujamība odoroloģiskās ekspertīzes gaitā*

Rakstā «Smarža un oža» (*Scents and Sense-Ability*), kas, kā jau tika norādīts, ir arī viens no odoroloģiskās identifikācijas metodes Nr. KP-M-11-2007 avotiem, tā autors Filips Džouns (*Philip Jones*) pamatoti pieminējis *Rozentāla efekta* nepieļaujamību odoroloģiskās identifikācijas gaitā, ar to saprotot – neverbālu, vai pat neapzinātu uzvedinājumu sunim, kas strādā pie atpazīšanas¹⁴.

Līdzīgi kā skolotāji Sanfrancisko skolas eksperimentā apzināti vai neapzināti pārnesa savu pārliecību uz skolēniem un tādējādi ietekmēja viņu uzvedību un darbību, arī eksperts, kas strādā ar suni-biodetektoru odoroloģiskās identifikācijas gaitā, pat to neapzinoties var ietekmēt suņa-biodetektora darbību un līdz ar to arī suņa darbības rezultātu. Turklāt suņa-biodetektora uzvedinājums var būt arī pavisam apzināts – piemēram, no eksperta puses sunim var tikt dots nemanāms signāls uzreiz pēc konkrētās tilpnes paostīšanas¹⁵. Citiem vārdiem, eksperts, būdams subjektīvi pārliecināts par pārbaudāmās personas vainu tai inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā (vai arī citas pārliecības vai vēlmes vadīts), var tīšām vai netīšām ietekmēt odoroloģiskās identifikācijas rezultātu, lai sasniegtu vēlamo («pareizo») rezultātu, atbilstoši *Rozentāla efektam*. Lieki piebilst, ka tam nav nekāda saistība ar objektīvas ekspertīzes jēgbūtību, un šajā gadījumā izpētes rezultāti patiešām «pēkšņi» var arī izrādīties pilnīgi «pārsteidzoši» un neatbilstīgi objektīvām kriminālistikas atziņām.

¹³ Konovalovs J. Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija (cilvēka smaržu pēdas). Rīga: SIA «Petrovskis un Ko», 2003, 147.-148. lpp.

¹⁴ Jones P. Scents and Sense-Ability. Forensic Magazine, April-May 2006.

¹⁵ Konovalovs J. Kļaviņa Z. Kriminālistiskā odoroloģija (cilvēka smaržu pēdas). Rīga: SIA «Petrovskis un Ko», 2003, 144. lpp.

Līdz ar to odoroloģiskā identifikācija (tagad nemaz nerunājot par tās zinātniskās pamatotības kritēriju, kas, autora ieskatā, pats par sevi joprojām paliek strīdīgs jautājums) vismaz nosacīti varētu būt objektīva vienīgi tad, ja pilnībā tiktu izslēgta minētā *Rozentāla efekta* klātbūtne jebkādā no tā izpausmēm. Cita starpā, šī fenomena klātbūtne autora ieskatā ir iespējama jebkuras tādas ekspertīzes izdarīšanas gaitā, kur var izpausties praktiski nepārbaudāms eksperta subjektīvisms (piemēram, kā tas notiek poligrāfa izpētē u.c.).

Tātad ekspertīzes rezultātu lietotājiem (tiesai, valsts apsūdzībai un aizstāvībai) ir jābūt simtprocentīgai pārliecībai par to, ka identifikācijas procedūrā: 1) suņa kinologs nezināja, kura persona ir pieskārusies smaržas nesējiem un/vai 2) suņa kinologs neveica jebkādu neverbālu, vai pat neapzinātu uzvedinājumu sunim, kas strādā pie atpazīšanas, nerunājot, protams, par to, ka 3) ir jābūt pilnīgi izslēgtai iespējai viltot smaržu pēdas to izņemšanas, glabāšanas un atvasināšanas gaitā (par to sīkāk nākošajā rakstā).

Lieki arī teikt, ka visas rūpes par pierādījumiem (jeb par to, lai visi šie negatīvie aspekti tiktu izslēgti), jāuzņemas ekspertīzes izdarītājiem. Bet pašai odoroloģiskās identifikācijas procedūrai jānotiek un ir jābūt fiksētai tā, lai par to procesa dalībniekiem nevarētu rasties ne mazākās šaubas. Pašsaprotami, ka šīm garantijām jābūt ietvertām pašā metodes aprakstā. Pašreiz tas diemžēl nav atrisināts (arī par to sīkāk nākošajā rakstā).

[5] Secinājumi

1. Procesa virzītājam ir jāiepazīstina pārbaudāmā persona un tās aizstāvis ar lēmumu par odoroloģiskās ekspertīzes noteikšanu vēl pirms minētais lēmums tiek nodots izpildei ekspertiem. Pārbaudāmā persona un tās aizstāvis jāinformē par ekspertīzes būtību un par pieminētās personas tiesībām - gan nepiekrīst izpētei, gan arī tajā piedalīties personiski (piekrišanas gadījumā). Ievērojot to, ka odoroloģiskā ekspertīze ir veicama tikai ar pārbaudāmās personas piekrišanu, procesa virzītājam arī būtu obligāti jāsaņem pārbaudāmās personas rakstveida apliecinājums par piekrišanu izpētes veikšanai.
2. Salīdzinošajai izpētei nepieciešamo paraugu ņemšana ir izmeklēšanas darbība, uz kuru ir visā pilnībā attiecināmi visi tie tiesību ievērošanas standarti, kas tiek izvirzīti citām, «klasiskajām» izmeklēšanas darbībām. Arī par šo izmeklēšanas darbību būtu obligāti jāinformē pārbaudāmās personas aizstāvis, nodrošinot iespēju piedalīties šajā izmeklēšanas darbībā.
3. Ņemot vērā, ka pārbaudāmai personai un tās aizstāvim ir tiesības piedalīties arī pašas odoroloģiskās identifikācijas procesā, tad procesa virzītāja pienākums būtu informēt pēdējos par ekspertīzes norises laiku un vietu, nepieciešamības gadījumā nodrošinot apcietinātajai personai piedalīšanās iespēju.

4. Pārbaudāmai personai un tās aizstāvim ir ne vien tiesības «būt klāt» un pasīvi vērot odoroloģiskās identifikācijas procesu, bet arī tiesības aktīvi piedalīties tajā, piemēram, nosakot «sava» adsorbenta atrašanās vietu izlases (salīdzinošajā) rindā.
5. Eksperts, būdams subjektīvi pārliecināts par pārbaudāmās personas vainu tai inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā (vai arī citas pārliecības vai vēlmes vadīts), var tīšām vai netīšām ietekmēt odoroloģiskās identifikācijas rezultātu, lai sasniegtu vēlamo («pareizo») rezultātu. Tādēļ odoroloģiskā identifikācija varētu būt objektīva vienīgi tad, ja pilnībā tiktu izslēgta *Rozentāla efekta* klātbūtne jebkādā no tā izpausmēm un, ja ir izslēgta iespēja viltot smaržu pēdas to izņemšanas, glabāšanas un atvasināšanas gaitā. Par visu šo negatīvo aspektu klātesamības izslēgšanu jā rūpējas ekspertīzes izdarītājiem, un tam ir jābūt objektīvi pārbaudāmam.
6. Minēto pārbaudāmās personas tiesību pārkāpšana odoroloģiskās identifikācijas gaitā var izraisīt šādi iegūtu ziņu par faktiem atzīšanu par nepieļaujamām un neizmantojamām pierādīšanā.